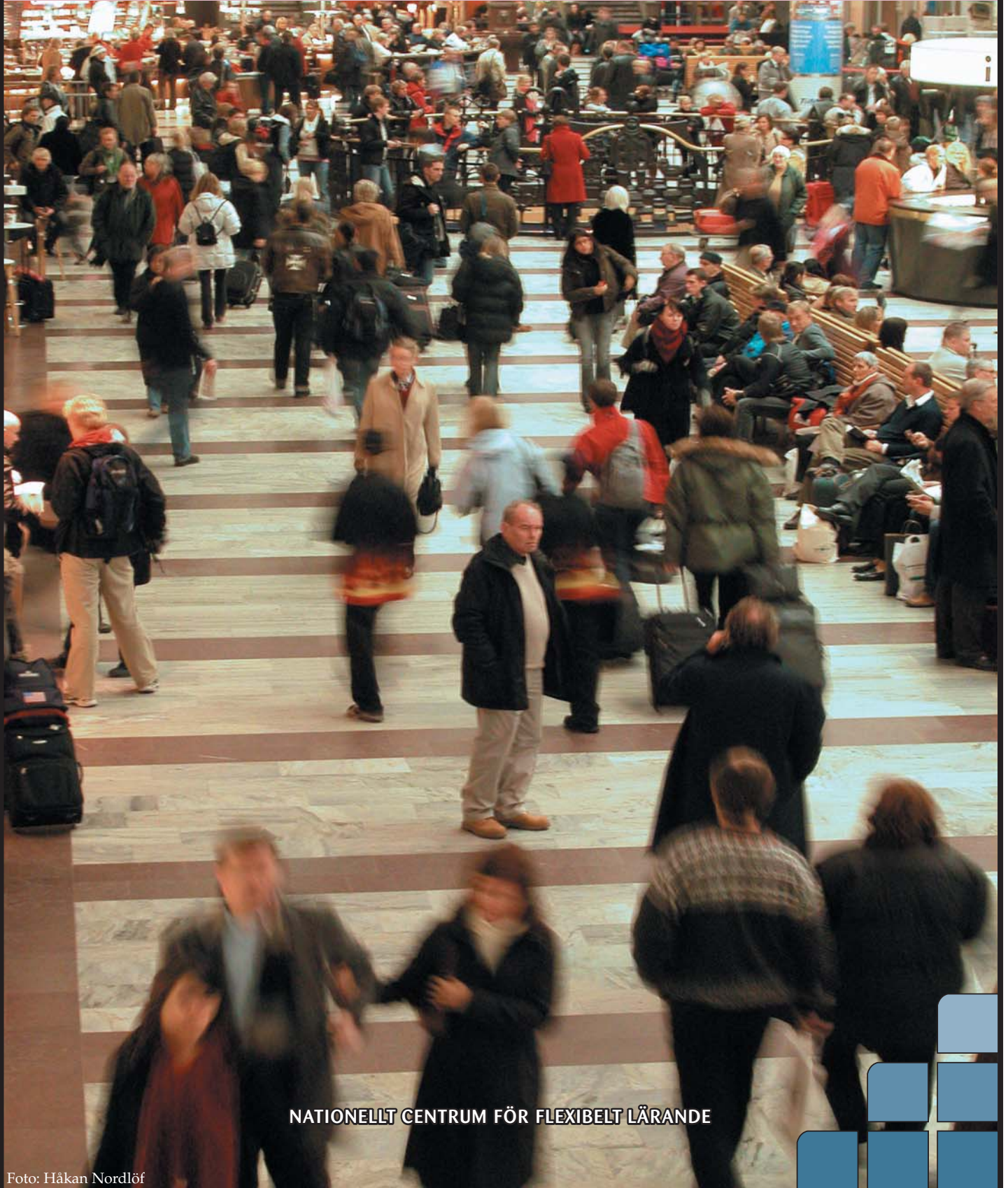


# Historia B

SAMHÄLLSVETENSKAP



NATIONELLT CENTRUM FÖR FLEXIBELT LÄRANDE

# Innehåll

	<b>Sidan</b>
Välkommen till kursen	
Historia B .....	4 - 5
Kursmaterial .....	6
Uppläggnig .....	6
Studietips .....	6
Mål .....	7
Betygskriterier .....	8
Studieenhet 1 .....	9 - 16
Studieenhet 2 .....	17 - 20
Studieenhet 3 .....	21 - 26
Studieenhet 4 .....	27 - 34
Studieenhet 5 .....	35

CFL ansvarar inte för fortsatt uppdatering av kursmaterialet.

Vuxenutbildare har full rättighet att återanvända materialet efter eget behov.

/09-2004

# Välkommen

till studier i

## Historia B

(100 poäng)

”På kvällen den 5 augusti 1945 samlades forskare i den stora samlings-salen i Los Alamos. Nyheten om bombningen av Hiroshima hade trumpe-tats ut över högtalarsystemet och stämningen var euforisk.

Så trädde Oppenheimer in i salen, inte som han brukade från scenfly-geln, utan via publikingången. Jubel, visslingar och fotstamp steg mot taket medan han arbetade sig förbi alla leende ansikten. Väl uppe på scen skakade han sina sammanflätade händer över huvudet i den klassiska boxargesten.

När det glada bullret tystnat någorlunda började Oppenheimer tala. Han sade att det var för tidigt att veta vilka exakta effekter bomben haft, men tillade att han var »säker på att japanerna inte gillat den«. Jubel. Han var stolt över det som utträttats. Mer jubel. Det enda han beklagade var att »vi inte hann utveckla bomben i tid till att få den använd mot tyskarna«. Jubel, gränslöst jubel”.<sup>1</sup>

”Caesar var femtiofyra år och Kleopatra tjuogoett, men han var fortfarande damernas favorit – en smal, senig typ och kortväxt. Han blev kvar i Egp-ten från början av oktober till slutet av juni och ordnade statsangelägen-heter. Det blev en pojke, och han fick namnet Caesarion, dvs. Lill-Caesar, och Kleopatra betraktade sig nu som praktiskt taget förlovad. Caesar kunde kanske ha gift sig med henne, men han hade en fru därhemma. Det är alltid något i vägen”.<sup>2</sup>

Att följa tidens spår bakåt innebär att ta del av fascinerande händelser. Ofta hamnar vi i ofantlig grymhet, fattigdom och lidande. Välskrivna historiska dokument kan vara hemska att behöva ta del av. I andra fall förvånas man av uppfinningsrikedom, livskraft och glädje. Historia är en mycket rik och spännande värld att ta del av och vi hoppas att vi med den här kursen väcker en lust att fortsätta med det.

Ett viktigt skäl att leta sig bakåt är att det hjälper oss att förstå nutiden. Dagens förhållanden har historiska förklaringar. Förhoppningsvis lär oss historien hur vi bör hantera dagens problem. Historia blir då inte begrän-sat till en avlägsen tid utan ett högst aktuellt ämne.

---

<sup>1</sup> Englund, Peter: *”Brev från nollpunkten”*, Atlantis, 1996, s. 262

<sup>2</sup> Cuppy, Will: *”Nästan samtligas nedgång och fall”*, Norstedts förlag, 1989 (1959), s. 55

Historia kan hanteras på många olika sätt. Händelser ur vår historia kan läras in för att det hör till allmänbildning eller för att det ger en känsla av gemenskap att dela historiska berättelser med andra. Vi har i historien något gemensamt som förenar oss. Historia kan också uttryckas på många olika sätt. Det är fullt möjligt att skriva Sveriges historia utifrån kungliga bedrifter och äventyr. Det är också möjligt att skriva Sveriges historia utan att nämna ett enda årtal eller en enda kung.

Historia A-kursen gick fram genom världshistorien i rasande fart. Målsättningen där var att ge en slags karta över mänsklighetens historia. Det var naturligtvis en orimlig uppgift men den kunde förhoppningsvis ändå ge förklaringar till hur saker och ting förhåller sig till varandra och hur de stora utvecklingslinjerna sett ut. I den här kursen kommer du att arbeta på ett annat sätt. Här närmar vi oss historien utifrån historikerns perspektiv. Det betyder att vi ökar förståelsen för själva ämnet historia och vilka möjligheter ämnet öppnar. Kursen är vidare tänkt som en bra förberedelse till vidare studier. Att hantera olika material, formulera sig i skrift samt arbeta självständigt är viktiga egenskaper i alla fortsatta studier. Men det måste också vara roligt och intressant. Genom olika nedslag i historiska texter kommer många olika sidor av historieämnet att visas och du kommer också få göra ett eget arbete där du har stora möjligheter att själv välja ämne.

Vi vill att den här kursen ska öka förståelsen för vad historieämnet innebär. Det vill vi göra genom att komma närmare det historiska källmaterialet och få en övergripande insikt i historieämnets möjligheter och bredd. Genom att komma närmare källmaterialet får man en bättre känsla för historieämnet och det blir roligare. Ett mål med kursen är således att väcka ett historieintresse eller snarare förvalta ett historieintresse som redan finns.

**Välkommen till kursen Historia B!**

# Kursmaterial

*Det material som ingår i kursen är:*

- Studiehandledningen, av Conny Karlsson
- Fem studiearbeten (finns i studiehandledningen)
- Sök i det förflutna!, av Torbjörn Nilsson, Gleerups förlag
- Sök i det förflutna II, av Torbjörn Nilsson, Gleerups förlag

Kursmaterialet är relativt kort. Det betyder att du inte behöver läsa orimligt många sidor i varje studieenhet. Härigenom ökar möjligheterna att stanna upp och gå på djupet i texterna. Man kan säga att vi har prioriterat kvalitet framför kvantitet. Texterna kan läsas långsamt och du får tid att fundera.

## Uppläggning

Kursen är uppdelad på fem studieenheter. Varje studieenhet (utom den sista) består av **tre** olika delar.

- **Den första delen** tar upp ”Historiska problem”. Här diskuteras metodfrågor och frågor som man konfronteras med som historiker och historiestuderande.
- **Den andra delen** är det vi kallar ”Uppsatsskolan”. En viktig del av kursen är att skriva ett eget arbete. Det är också ett eget arbete som är den sista studieenheten. I det egna arbetet (det sista studiearbetet) ska du visa att du tillgodogjort dig kursen och för att kunna göra det på ett bra sätt finns ett avsnitt i varje enhet som tar upp någon del av själva uppsatsskrivandet.
- **Den tredje delen** är ”Teman”. Här ska du arbeta med historiska texter av olika slag. Ofta anknyter texterna till de historiska problem som diskuteras i avsnittet. Temat avslutas med att du gör ett studiearbete och skickar in till oss.

Studiearbetena är betyggrundande. Du kan skicka dina studiearbeten som brev eller som e-post.

Du måste ibland gå utanför kursmaterialet för att hitta fakta. Har du nära till ett bibliotek så underlättar det. Har du tillgång till internet så finns där också stora möjligheter.

När du börjar en ny studieenhet så utgår du ifrån studiehandledningen och sen är det bara att jobba sig fram genom enheten och göra studiearbetet.

## Studietips

Den här kursen förutsätter ett självständigt arbetssätt. Försök att hitta någon tid för dina studier så att du får regelbundenhet. Det är också viktigt att man är intresserad och tycker det man håller på med är roligt. Vi hoppas att du kommer tycka att materialet är det. Kritiskt tänkande är mycket viktigt när det gäller all humaniora och samhällsvetenskap.

Läs kritiskt och ifrågasätt det du läser. Många av texterna kräver ett kritiskt tänkande och det är en egenskap som du kan ta med dig till studier i andra ämnen också.

I den här kursen handlar det inte så mycket om faktainhämtning. Det är snarare så att du ska försöka ta till dig några regler som du sedan lär dig att tillämpa.

Om du får problem på något sätt så ska du ta kontakt med oss. Stanna inte upp för länge om du kör fast utan försök få tag på oss och gå vidare till nästa uppgift medan du väntar på svar.

Ibland kommer det förstås att flyta på hur bra som helst och ibland så kanske det känns tyngre. När du har bra flyt i studierna så är det bara att köra på. Vi vill inte på något sätt bromsa upp utan du kan jobba på i snabb takt. När du skickat in ett studiearbete kan du förstås börja med nästa innan du får svar. Det egna arbetet ligger som en sista studieenhet men det kan vara bra att börja fundera på ämne tidigt. Det är inget som hindrar att du skriver ”det egna arbetet” parallellt med de andra enheterna.

Människor lär sig på olika sätt. Försök därför komma underfund med vad som är bäst för dig. Den här kursen innebär stor frihet som du kan utnyttja. En del läser bäst på sena kvällar och nätter medan andra vill följa kontorstider. En del vill stänga in sig och få lugn och ro medan andra tänker bättre med lite liv och rörelse runt omkring på t.ex. ett kafé. Prova dig fram till det som känns bäst.

Läs noga igenom vad det är för uppgift du ska göra. Du sparar mycket tid om du vet vad det är du ska inrikta dig på. Jobba aktivt med texterna. Var inte rädd för att göra anteckningar i böckerna och skriv ner tankar du får. Det blir då lättare att sammanställa svaren till studiearbetena.

Dina svar bedöms givetvis på basis av kvalitet, inte kvantitet. Tänk på att fokusera på det viktiga i frågan – på ca 2-3 sidor per studiearbete bör du kunna formulera ett bra svar.

Skolverkets målformulering:

## Mål

### Mål som eleven skall ha uppnått efter avslutad kurs

Eleven skall

- kunna formulera historiska problem utifrån korta eller långa perspektiv och med en medveten och kritisk hållning bearbeta dem
- kunna visa hur olika slags historiesyn ger olika historiska bilder
- kunna visa på de källkritiska komplikationerna i en beskrivning av såväl dagsaktuella som historiska skeenden och situationer
- kunna skildra och jämföra händelser och företeelser i dagens värld lokalt, regionalt, nationellt och globalt utifrån ett historiskt perspektiv
- kunna göra historiska jämförelser över tid och rum.

# Betygskriterier

(utfärdade av Skolverket)

## Godkänd

Eleven utgår från en enskild händelse eller ett skeende och visar vilka olika slags krafter eller faktorer som ytterst kan ha varit styrande.

Eleven visar utifrån olika centrala historiska begrepp hur ett och samma historiska fenomen eller skeende kan beskrivas på olika sätt.

Eleven visar på källkritiska komplikationer i en beskrivning av såväl dagsaktuella som historiska skeenden och situationer.

## Väl godkänd

Eleven visar på bakgrund och sammanhang efter de långa linjernas historiska principer.

Eleven ger sammanhang och historisk bakgrund för studier i andra ämnen.

Eleven diskuterar och förklarar historiska händelser, skeenden och personer ur olika perspektiv och aspekter.

Eleven beskriver och förklarar olika slags historiesyn i nutid och i förgången tid.

## Mycket väl godkänd

Eleven klarlägger utifrån olika perspektiv långa linjer i den historiska utvecklingen och visar sinne för komplexiteten i densamma.

Eleven väljer och formulerar egna frågor och problem samt söker på egen hand och med tydlig källkritisk hållning relevant information i skilda historiska frågor.

Eleven knyter samman det lokala och regionala med det globala utifrån ett historiskt perspektiv.

Eleven klarlägger hur skiftande historiesyn och olika förklaringsmodeller kan anläggas på olika texter och företeelser eller händelseförlopp.

Eleven gör historiska jämförelser över tiden mellan olika länder och kulturer samt klarlägger hur skillnader i dag har sin historiska förklaring samt anger vilka konsekvenserna kan bli för framtiden.

# Studieenhet 1

## Introduktion

I den första studieenheten går vi igenom vilka olika typer av källor historiker arbetar med, hur händelser kan förklaras på olika sätt samt olika kriterier att värdera källor efter. Vi tar upp hur man formulerar ett problem och hur man hittar källor. Du kommer att få arbeta med två olika texter. I den ena jämförs historikern med detektiven och i den andra tas moraliska aspekter upp.

## Historiska problem

### Vad är historia?

En grundläggande fråga är förstås vad historia egentligen är för något. Själva ordet kommer från grekiskan och står för inhämtande av kunskaper genom undersökning. Ordet betyder egentligen forskning, vetande eller berättelse. Det är ett lite knepigt ord i vetenskapssammanhang eftersom det finns flera betydelser av ordet. I vardagsspråk så har en historia inte något med vetenskaplighet att göra. Historia betecknar också både det förflutna och vår vetenskap om det förflutna.

Historiker försöker ta reda på vad som skett genom att undersöka de spår som finns kvar från tiden. Spåren kallar vi för källor och vi kan göra en uppdelning mellan två olika slags källor; kvarlevor och berättande källor.

### Kvarlevor

Kvarlevor är något som finns kvar från en aktuell händelse. Det är en förstahandskälla som ännu inte tolkats. Det kan vara ett föremål eller en text som finns bevarad och som kan säga oss något om vad som hänt. För att kunna använda en kvarleva måste man övertygas om att den är äkta. Exempel på kvarlevor är t.ex. köpekontrakt och bouppteckningar.

### Berättande källor

Här är det fråga om andrahandskällor. Berättande källor är t.ex. historieböcker och tidningsartiklar. Intervjuer är också ett exempel på berättande källa.

Ibland är inte gränsen mellan kvarleva och berättande källa tydlig utan det kan bero på hur källan används. En undervisningsbok i historia är t.ex. en berättande källa men om man ska studera hur historia förmedlats genom historieböcker så blir undervisningsboken en kvarleva. Själva frågeställningen avgör då vad det är för typ av källa. Memoarer och brev kan också de användas både som kvarlevor och berättande källor. Brev och memoarerna i sig är kvarlevor men den historia de berättar gör dem till en berättande källa. Ofta värderas kvarlevor högre än berättande källor av historiker.



Källorna är bara små bitar som finns kvar av det som hänt. Det är inte hela sanningen och det är historikernas uppgift att försöka få en bild av det som hänt med hjälp av de rester som finns kvar. Under långa tider har det främst varit överklassen som lämnat spår och då är man förstas till stor del hänvisad till det materialet även om det är bristfälligt. Det är viktigt att vara medveten om att många bitar saknas.

## Källkritik

Källkritik är ett viktigt begrepp inom ämnet historia. Det innebär att man värderar de källor man använder. När man jobbar med kvarlevor så handlar det mycket om att försäkra sig om äktheten.

Berättande källor blir mer trovärdiga om de befinner sig nära händelsen både i tid och rum. En källa som skrivs ned först efter att den berättats i flera led måste man behandla med större försiktighet än en förstahandskälla. Dessutom måste man värdera källan efter vilka syften som kan finnas med att sprida en viss uppgift. Det är en fördel att kunna jämföra flera oberoende källor.

*Man bör också ställa frågor till materialet, som t.ex.*

Vad har författaren för syfte med det han/hon skriver?

Hur har författaren fått tag i sina uppgifter?

Vad har författaren för relation till det han/hon skriver?

Kan man vara säker på att de fakta som förmedlas är sanna?

## Materialistisk – Idealistisk historieskrivning

Gustav Vasa stärkte kungamakten, Gustav II byggde upp förvaltning, rustade upp och krigade, Karl X utvidgade Sverige till sin största utbredning, Karl XI byggde upp den karolinska armén och Karl XII krigade mest hela tiden. En viktig förutsättning för att Sverige kunde växa sig så stort var att omgivande stater var försvagade vid mitten av 1600-talet. De Svenska stormaktsdrömmarna fyllde upp ett maktvakuum som fanns i norra Europa.

Det här är ett **idealistiskt** sätt att skriva historia, där historieämnet handlat om olika länders historia med kungarna i spetsen. Svensk och europeisk historia har stått i centrum för den historia vi läst och skrivit. Traditionellt har också historieskrivningen varit idealistisk.

Efter Karl XII:s död är stormaktstiden slut. Ett av de områden som förlorades var Livland som borde ha fått svåra följder eftersom vi fick en hel del spannmål därifrån. Men det visade sig att freden gav utrymme till tullfri import. Livland hade också kostat en hel del i försvarskostnader. Kopparhanteringen gick ner men järnproduktionen ökade kraftigt och avkastningen från jordbruket ökade också.

Det här är ett **materialistiskt** sätt att resonera. Historiematerialismen öppnade upp för ekonomiska förklaringar och en ny gren av historia växte fram under efterkrigstiden – ekonomisk historia. En av de första företrädarna för ekonomisk historia i Sverige, Eli Heckscher, lyfte fram de här aspekterna i ett arbete från 1941 ("Svenskt arbete och liv").

Han räknade vidare ut hur mycket näring människor kunde ha fått i sig vid olika tidpunkter. Det han tittade på var de utspisningsstater som fanns för ett antal gårdar. Även om materialet var begränsat så framkom ett tydligt mönster.

Kalorisumman per dag och människa låg vid 1500-talets mitt på något över 4000, under 1600-talet på 2500-2900 och på 1700-talet på 3400-3500. Hans slutsats var därför att vi fick en standardförbättring när stormaktstiden var över. Det gäller även om man tar hänsyn till befolkningsökningen.

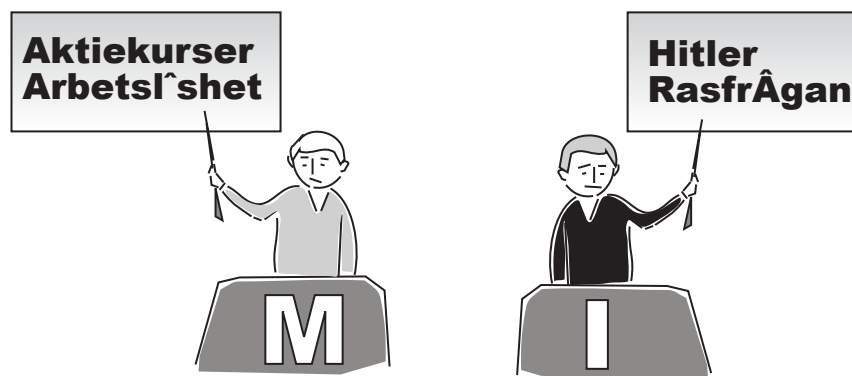
Vi kan ta ett exempel till för att visa skillnaden mellan idealism och materialism.

### **Idealistisk förklaring till Indiens frigörelse**

Med sin unika personlighet lyckades Mahatma Gandhi ena landet. Genom icke-våldsprotester (ahimsa) blev motståndet allt större och självständigheten från Storbritannien kunde ske relativt oblodigt.

### **Materialistisk förklaring till Indiens frigörelse**

Under första världskriget led Storbritannien stora förluster i skyttegravs-kriget. USA hade definitivt gått om Storbritannien som det ledande industrilandet och efter kriget blev det allt svårare att försvara stormaktsställningen med de omfattande kolonierna. Storbritannien hade inte ekonomi att försvara kolonierna och efter andra världskriget tvingades man släppa ifrån sig område efter område och kolonierna nådde självständighet.



Idealistisk och materialistisk historiesyn kan ses som två olika sätt att förklara historiska händelser. Den idealistiska historiesynen betonar enskilda personer och idéers betydelse. Den materialistiska historiesynen ser på ekonomiska faktorer. Här betonas hur människor försörjt sig samt den tekniska utvecklingsnivån.

Det är naturligtvis också möjligt att kombinera båda synsätten. Man kan då hävda att en historisk person haft stor betydelse för en händelse men att en viktig förutsättning ändå varit de ekonomiska förhållandena.

## Framlänges och baklänges historieskrivning

Historia har historiskt sett används i olika syften. Det är naturligtvis också ett förhållande som råder idag. Vår historia är präglad av det samhälle vi lever i. Det kommer vi aldrig ifrån. Vi tolkar historien med den syn på samhället vi lever med. Man talar om att man läser historien baklänges och ser och bedömer historien efter vårt eget sätt att se på saker. Det betyder också att man bedömer historiska valmöjligheter med facit i hand. Därmed gör man inte historien rättvisa. Det är viktigt att kunna sätta sig in i andras tänkande och så lite som möjligt döma människor efter våra kriterier, med vetskap om hur det sedan gick.

Motsatsen blir då att läsa historien framlänges. Det är svårare men också mer givande. Då försöker man bedöma historien utifrån den tidens tänkande och de valmöjligheter som fanns då utan att ha facit i hand. Att försöka läsa historien framlänges kan vara en bra målsättning även om den är svår att leva upp till.

Begreppen är hämtade från historikern Göran B Nilsson:

”Historikern är nämligen per definition en efterklok person. Hon sitter till skillnad från sina historiska aktörer med facit i hand, och det är en oerhörd tillgång men också en stor fara. Ty för den efterkloke historikern ligger det nära till hands att enbart skriva historia baklänges, d.v.s. förklara varför det som skedde också måste ske. Javisst, men därmed är också risken stor att aktörsperspektivet automatiskt insnävas genom att restriktionerna för aktörernas handlande helt kommer i förgrunden. För att möjligheterna inte ska bli bortglömda gör den humaniorasinnade historikern därför klokt i att följa metodregeln att skriva historia framlänges. Historikern har med andra ord att ta sina aktörers framtidsbedömningar på allvar trots att hon vet bättre än dom”.<sup>3</sup>

## Uppsatsskolan

### Att hitta ett bra ämne

När det gäller ämnesval så är det väldigt fritt. Du kan välja att fördjupa dig i något som du saknade i A-kursen, något du är intresserad av eller blivit intresserad av i den här kursen. Du har alla möjligheter här.

Det är **viktigt** att hitta ett ämne som det går att göra något bra av. När du ska välja ett ämne till den avslutande uppsatsen så finns det några saker som kan vara bra att tänka på.

Det **absolut viktigaste** är att man väljer något som man är intresserad av och som man tycker är kul att jobba med. Att bli påtvingad ett ämne kan definitivt ta ner motivationen och då blir det inte bra.

Det är **också viktigt** att du väljer ett ämne som gör det möjligt att visa att du tillgodogjort dig kursen. Det betyder att det underlättar om du väljer ett ämne där du har möjlighet att jämföra olika källor, där du också har möjlighet att se olika typer av historieskrivning och göra en egen analys. Det är också viktigt att det finns bra material som du kan få

<sup>3</sup> Nilsson, Göran, B: "Den lycklige humanisten", s. 50-51.

fram utan att det tar för mycket tid och som inte är för svåra att jobba med. Därför vill vi att du tar kontakt med din lärare när du har ett förslag på ämne och vilka källor du tror att du kan få fram så har vi möjlighet att vara med i uppsatsarbetet och ge lite tips från början.

## Syfte

En viktig del av all forskning och uppsatsskrivande är att tydligt formulera sitt problem. Syftet är en beskrivning av vad man tänker göra. Enklast gör man det genom att ställa frågor som man sedan försöker få svar på.

Genom att göra tydliga avgränsningar kan man spara mycket tid. Naturligtvis kan man behöva söka material och fundera lite på vad det är man verkligen vill göra. Kanske är man intresserad av en speciell tidsperiod, en konflikt eller en person och då måste man få lite överblick innan man kan precisera sitt syfte. Men om man relativt snabbt gör en tydlig avgränsning så vet man också vad det är för material man ska leta efter och då kan man också jobba mycket mer effektivt.

När man preciserar sitt syfte med frågeställningar så finns några saker som man kan tänka på:

- ställ frågor som det är möjligt att hitta svar på
- ställ frågor som man inte redan innan vet svaret på
- ställ frågor som är intressanta
- ställ frågorna tydligt

## Metod

Att beskriva sin metod innebär att förklara hur man tänkt gå tillväga med sitt arbete. Det betyder att man förklarar vilka källor man ska jobba med och hur man tänkt genomföra arbetet – hur man tänkt komma fram till svaren på sina frågeställningar. I metodavsnittet diskuterar du också de källor du valt, vad det är för typ av källor och vilka problem och möjligheter som finns med det källmaterial du haft tillgång till.

## Att hitta bra källor

### Bibliotek

Biblioteken har ofta mycket bra historiskt material och det är lätt att hitta material till de flesta ämnen.

Här följer en liten genomgång över hur biblioteken sorterar historiska böcker.

- K. Först finns hyllan för allmän historia. Här hittar man böcker om historisk metod och allmänna kunskapar som kan vara bra att känna till. Här står uppslagsböcker och samlingar som täcker mycket långa tidsperioder.

- Därefter finns en kronologisk uppdelning från forntiden och fram till efterkrigstiden; K2 (forntiden och antiken), K3 (medeltiden) o.s.v.. Kc står för svensk historia. Också här finns först en allmän del och därefter görs en uppdelning efter olika tider.
- Historiska böcker finns också sorterade geografiskt för övriga länder. Frankrike står t.ex. under Kj, Ryssland hittar man under Kma och USA under Kqa.
- Det finns också en uppdelning mellan olika historiska inriktningar; kulturhistoria (Kt), socialhistoria (Ku), ekonomisk historia (Kv) och krigshistoria (Kx).
- Förutom historiehyllorna finns andra delar av biblioteket man kan använda. Arkeologi finns under J. Är det någon speciell person man vill veta mer om så kan man hitta böcker under biografier (Z). Kanske är man särskilt intresserad av socialhistoria och hur folk levt. Då kan man förutom socialhistoriehyllan också hitta en del under etnografi, socialantropologi och etnologi (M). Det finns också en hel del historisk skönlitteratur. Författarna har då haft betydligt friare händer till tolkning och uttryck av människors känslor och liknade. Det leder till att man måste handskas med materialet med viss försiktighet även om det ofta kan ge en fyllig och bra känsla för tiden.
- Man kan också söka material i tidskrifter, t.ex. Populär Historia och Historisk tidskrift. Också andra tidskrifter har ibland historiska rön (t.ex. Illustrerad vetenskap och Forskning och framsteg). Dagstidningar är en utmärkt källa och ett bra sätt att komma den tid man studerar lite närmare. Från mitten av 1800-talet kan man hitta tidningar. Ofta finns de lokala tidningarna mikrofilmade (eller i pappersform) bevarade på stadsbiblioteken. Det går också att göra artikelsök på biblioteken. Det blir en bra genväg till artiklar som skrivits om ett speciellt ämne. Ofta är artiklar väldigt bra källor att utgå ifrån. De ger ofta en snabb överblick över ett område samtidigt som de ofta är aktuella.
- Tänk på att de som jobbar på biblioteken är experter på att plocka fram bra material. De är också till för att visa t.ex. artikelsök.

## Arkiv

Myndigheters protokoll och brev finns till stor del bevarade sedan lång tid. Ända sedan 1600-talet har myndigheter i Sverige varit skyldiga att arkivera handlingar. Mycket av det här finns fortfarande kvar.

Arkivens uppgift är att förvara handlingar och det finns en mängd olika typer av arkiv i Sverige. Det är inte bara officiella myndigheters dokument som finns på arkiven utan också handlingar från privatpersoner, organisationer och företag. Det mesta av arkivens material hamnar under offentlighetsprincipen och är således öppet för allmänheten. Det finns en del undantag om t.ex. rikets säkerhet och den personliga integriteten (sekretesslagen) och om det rör sig om privata arkiv kan man ibland få söka tillstånd. Men det mesta är ändå öppet.

- Riksarkivet och Krigsarkivet i Stockholm är de viktigaste arkiven när det gäller statsmakten, regeringen, ämbetsverken och försvarsmakten. Runt om i Sverige finns också åtta Landsarkiv med handlingar från den egna regionen. Här finns domstolsprotokoll, brev, bouppteckningar och kyrkoböcker. Runt om i landet finns också andra viktiga arkiv, t.ex. Arbetarrörelsens arkiv i Stockholm.
- Regionalt hittar man också andra arkiv. I Norrköping finns t.ex. Östergötlands Läns Föreningsarkiv, ÖLFA, med en mängd material från olika föreningar, fackföreningar, bildmaterial och skriftserier.
- På lokal nivå finns kommunernas arkiv. Kommunernas arkiv kan också innehålla privata arkiv samt material från föreningar, skolor och liknande.
- Det kan förstås vara svårt att veta till vilket arkiv man ska vända sig för att söka material. Det finns sammanställningar, bl.a. på cd-rom och det finns också handböcker hur man ska gå tillväga. Men det lättaste är att vända sig till ett närliggande arkiv. De som kan det här bäst är arkivpersonal.

## Internet

Allt mer material läggs ut på internet och det finns en mängd olika länksamlingar att utgå ifrån. Eftersom länkar ibland upphör kan det vara svårt att ge länktips i en tryckt studiehandedning.

Ta därför kontakt med oss så kan vi skicka aktuella tips på länkar.

När det gäller internet så är det viktigt att ta reda på var källan kommer ifrån så att det är officiella källor, t.ex. utlagda av universitet eller arkiv. Det är också viktigt att man redovisar källan – inte bara med internetadressen utan också med vad det är för adress och tidpunkten när källan hämtades (eftersom en hel del hemsidor och webbplatser ändras).

## Teman

Mordgåtor och källkritik

Sök i det förflutna, kap 1

Att döma eller att förstå det förflutna

Sök i det förflutna II, kap 1

I Sök i det förflutnas inledningskapitel; Mordgåtor och källkritik, ges en introduktion till historieämnet. Här diskuteras flera viktiga begrepp som källkritik, kvarlevor och berättande källor. Läs noga igenom det och fundera på vad begreppen innebär. De är centrala inom historieämnet. Texterna om Rikard III, Sveriges neutralitetspolitik under andra världskriget och häxprocesserna ger från lite olika håll en inblick i frågan varför det är viktigt att bedöma historiska händelser utifrån den tidens värderingar.

# Studiearbete 1

- 1 Historiker skiljer mellan kvarlevor och berättande källor.  
Vad är det för skillnad?  
Vad bör man tänka på när man jobbar med kvarlevor respektive berättande källor?
- 2 Texterna om Rikard III:s eventuella mord, Midsommarkrisen och Häxprocesserna tar alla utifrån skilda utgångspunkter upp vikten av att sätta in händelserna i rätt historiskt sammanhang.  
Vad innebär det att skriva historia framlänges? Ge exempel från texterna som belyser varför det är viktigt.
- 3 Vad är det för skillnad mellan materialistisk och idealistisk historieskrivning?  
Vilka faktorer skulle man med materialistisk historieskrivning betona om man skulle förklara utbrottet av andra världskriget.  
Vilka blir på motsvarande sätt förklaringarna med en idealistisk historieskrivning?
- 4 I inledningskapitlet till Sök i det förflutna görs jämförelser mellan historikern och detektiven.  
Vad finns det för likheter?
- 5 Välj den ena av uppgifterna på s. 12-13 i Sök i det förflutna. Du får således välja om du vill arbeta med Karl XII:s död eller Kennedy-mordet. Du ska begränsa dig till att använda en av de källor som föreslås.

# Studieenhet 2

## Introduktion

I den här studieenheten visas på ämnets bredd, där olika grenar inom historieämnet öppnat för nya perspektiv. Du får tips om hur man för analyserande resonemang och du får arbeta med olika texter. Först väljer du om du ska arbeta med Stockholms blodbad eller Oskar II:s betydelse för Stockholms enskilda bank. Därefter är det en text om ungdomshistoria och korta texter från tidningar som riktat sig till kvinnor. Den avslutande delen tar upp olika aspekter på makthavare. Först hur bilden av en makthavare förändrats genom historien och sedan hur makthavare velat framställa sig själva.

## Historiska problem

### Olika inriktningar inom historieämnet

Traditionellt sett behandlar historieämnet politisk historia. Den historia som då tas upp handlar om länder och kungar. Det är länder som krigar och kungarnas personliga insatser spelar ofta en stor roll som förklaringsfaktor. Det här sättet att skriva historia är idealistiskt. Med det synsättet har Karl XII och Peter den store personligen stort ansvar för det svenska resp. ryska samhället vid 1700-talets början. Vi får en historia om hjältar och syndabockar där stater och kungar är aktörer. Det är också en historieskrivning som är starkt manlig och där kvinnorna till mycket stor del är osynliga.

Idealistisk historieskrivning är inte begränsad till äldre tiders historia utan finns med ända fram till vår egen tid. Hitler kan ha en central roll i förklaringen till andra världskrigets utbrott och Stalin förde med hårda metoder fram Sovjet till en stormaktsposition. Saddam Hussein var USA:s fiende i Kuwaitkonflikterna och Nelson Mandela förde Sydafrika till frihet.

Enskilda personer har faktiskt ofta stor betydelse för en historisk utveckling. Dessutom har den politiska historien betydelse för alla människor. Befolkningar påverkas av maktbyten och krig.

### En bredare syn på historieämnet

Den här studieenheten vill emellertid bredda synen på vad historia kan vara för något. Politisk historia är en del men det finns många andra sätt att skriva historia. Allt har sin historia och därför kan historiker skriva t.ex. teknikutvecklingens historia, arbetarrörelsens historia, kulturminnesvårdens historia, handikaphistoria, vansinnets historia o.s.v.. De här riktningarna kan bidra till att öka förståelsen för historiska händelser och olika tidsperioder.

Den **ekonomiska historien** har haft stor betydelse när det gäller att förklara den historiska utvecklingen. Ofta har politisk historia och ekonomisk historia inte kompletterat varandra utan stått för två olika tolkningar av en historisk utveckling. De har stått i motsatsställning till varandra och konkurrerat om historieskrivningen. Här har det dock skett en utveckling



mot ett närmande. Det är betydligt mer fruktbart att låta dem komplettera varandra. Förståelsen för tiden ökar betydligt om man både tar hänsyn till ekonomiska förhållanden och politiska aktörer. Det är förstås möjligt att ta strid om hur tungt olika förklaringar ska väga.

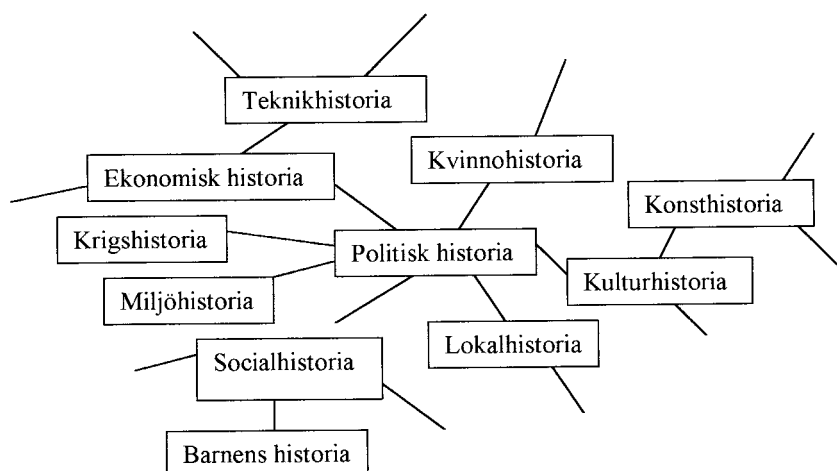
Vi har den **politiska historien** som breddas av de ekonomiska förhållandena. Krigshistoria ger ökad förståelse för gränsförändringar och förhållandet mellan olika stater samt hur krigen verkligen gick till. Det ger en bild av en verklighet.

Teknikhistoria betonar den tekniska utvecklingen samt enskilda uppfinningar och dess genomslag och ligger ofta nära den ekonomiska historiens förklaringsmodell. Det finns emellertid en parallell till konflikten mellan ekonomisk historia och politisk historia. Här är det inte en enskild person som kan få stort förklaringsvärde utan en uppfinning, en teknikanvändning eller en uppfinnare/innovatör. Också här står således en enskild persons insats mot ett ekonomiskt förhållande som ledde fram till en teknikutveckling.

**Kvinnohistoria** belyser historien utifrån ett perspektiv som fått alltför lite utrymme i traditionell historieskrivning. På samma sätt kan man skriva barnens eller ungdomarnas historia.

Andra inriktningar är t.ex. **kulturhistoria** som tar upp bl. a. konst och människors sociala liv, **idéhistoria** som beskriver ideologier och tänkandet genom historien och som också tangerar filosofin, socialhistoria som lyfter fram de enskilda individerna – de vanliga människornas historia och **lokalhistoria** där den egna hemorten står i centrum. Man kan då se på en lokal händelse som belyser ett politiskt skede i svensk historia utifrån t.ex. sin egen hemtrakt. Också här kommer man ofta nära de enskilda människorna.

## Det växande historieämnet



# Uppsatsskolan

## Att föra texten framåt och analysera

I inledningen förklarar du vad det är du ska göra och hur du tänkt dig göra det. Du beskriver också de källor du har tillgång till. Det är ditt syfte du ska fullfölja och när du skriver är det din text du ska skriva. Det betyder att du ska använda ditt eget språk och göra dina egna analyser. Du ska således inte använda dina källor så att du först styrs av den ena källan och sen hoppar över till nästa källa för att där låta språk och argument komma från källans text. Nej, det är du som ska vara herre/dam över din egen text och driva den framåt. Du använder dina källor när du behöver dem men de ska ingå i ditt resonemang och din egen analys.

Det är förstås lättare sagt än gjort men det är ändå bra att ha det i baktanke när man skriver ett arbete. Använd ditt eget språk och resonera utifrån ditt eget syfte. Det är en bra början.

## Att diskutera sina källor och de olika historie-skrivningar som finns

Visa att du är medveten om vad det är för källor du tänker använda. Vad finns det för material? Varför har du valt de källor du gjort? Är det berättande källor eller kvarlevor? Ställ de källkritiska frågorna till de källor du har. Vad vet du om författaren? Vad har din källa använt för källor? Finns det olika tolkningar? Har andra använt andra perspektiv i sina förklaringar? Hur tillförlitliga är källorna? Hur förhåller sig dina källor och det du skriver till materialism/idealism?

## Teman

Räddade Oscar II Wallenbergs bank? Om berättande källors tillförlitlighet eller Stockholms blodbad	Sök i det förflutna, kap 6  Sök i det förflutna, kap 3
Hundra år av ungdomsproblem I kvinnopressens spegel	Sök i det förflutna, del II, kap 2 Sök i det förflutna, kap 5
Hjälte eller krigshetsare? Om Karl XII i historieböckerna Bilderna av en härskare	Sök i det förflutna, kap 4 Sök i det förflutna, del II, kap 6

## Texterna kan delas in i tre olika block

- 1 Här väljer du om du vill jobba med Stockholms blodbad eller Oscar II:s insättning till Stockholms enskilda bank.
- 2 Här ska du arbeta med ungdomshistoria och kvinnohistoria.
- 3 Framställandet av makthavare i historien.

## Studiearbete 2

1. Välj här mellan uppgift a) och b)
  - a) Sök upp en kortfattad beskrivning av Stockholm blodbad. Du hittar den under svensk historia på biblioteket eller i någon uppslagsbok. Välj gärna en äldre beskrivning. Presentera skildringen (skriv också vilken källa du använt).

Vem ges största skulden till händelserna? Jämför den med källorna som finns beskrivna i Sök i det förflutna.

Vilka källor tror du har haft störst betydelse för den beskrivning du läst?
  - b) Vilket kan ha varit viktigast för Stockholms enskilda bank: att kungen satte in ett stort belopp eller att folk var övertygade om att kungen satte in ett stort belopp? Motivera och koppla till de källor som finns i Sök i det förflutna.
2. Läs igenom texterna om ungdomar (Hundra år av ungdomsproblem). Fundera över de frågor som finns efter texterna. (Det är inget du ska skicka in utan bara för din egen inläsning.)

Däremot ska du skicka in svaren på följande frågor: Vilka likheter och skillnader kan du se om du jämför ungdomsproblemen förr och nu?

Vilka är egentligen problemen?

Vad finns det för förslag på lösningar?

Hur uppfattar du de olika texterna?
3. Redogör kortfattat för hur kvinnornas förhållanden förändrats från 1800-talets början och fram till idag. (Här måste du leta fram material.)
4. Välj en av uppgifterna 1-3 på sidan 57 i "Sök i det förflutna" och besvara delfrågorna. (Texterna du ska jobba med finns på sidorna efter frågorna.)
5. Ge exempel på personlighetsdrag hos Karl XII som många är eniga om och drag som det råder delade meningar om. Redovisa vem som tycker vad.
6. Ska vi bedöma handlingar och personer efter dagens måttstock eller efter den tidens värderingar?

Vilka fördelar och nackdelar finns med de olika sätten att skriva historia?

Vilket är lättast?

Lyft fram både för- och nackdelar med de båda sätten att skriva.
7. Vilka egenskaper är det som makthavarna velat lyfta fram?

Hur kan man se det?

Vilka medier har använts? Ge exempel.
8. Vad är det för egenskaper som dagens makthavare vill förmedla?

Vilka medier används idag?

# Studieenhet 3

## Introduktion

Också ämnet historia har sin historia vilket vi ger en kort redogörelse för. Du får lära dig hur man redovisar sina källor och med hjälp av några texter kommer du att arbeta med statistik av olika slag.

## Historiska problem

### Historieämnets historia

#### Förhistorisk tid

Människans tid på jorden utgör en mycket liten tidsrymd av jordens historia. Människolika varelser som var betydligt mindre och hårigare än du och jag och kanske mer kan kallas för apor fanns för ca 10 miljoner år sen. För ett par miljoner år sedan var likheterna betydligt större med dagens människa och för kanske 300 000 år sedan dyker de första homo sapiens upp d.v.s. människor av vår egen art. Sen har det väl inte hänt så där väldigt mycket rent kroppsligt. Vi har tappat en del hår och satt på oss lite mer kläder men det mesta är ändå kulturella skillnader. Under större delen av tiden fram till idag var samhället relativt enkelt och förändrade sig inte särskilt mycket.

Det som nu är Sverige började befolkas av människor när den senaste inlandsisen drog sig tillbaka för ca 15 000 år sedan. Klimatet blev varmare och människor levde på jakt. Var det brist på mat så flyttade man. Redskapen var av sten, ben och trä. Det här är den äldre stenåldern som i våra trakter varar fram till 2500 f.Kr.

På andra håll i världen utvecklades nya sätt att försörja sig. Brist på vilt ledde till att samlandet ökade och jordbruksmetoder kunde utvecklas. I och med jordbruken blev människor mer bofasta och man fick en fastare struktur. När jordbruket effektiviserades kunde människor odla mer än de behövde för sin egen försörjning. Därmed kunde också andra försörjas.

Nya samhällsgrupper uppstod där människor sysslade med annat än jordbruk. Härskare samlade på sig rikedomar och samhället blev mer komplext. Kulturer blomstrade, handel utvecklades och de tidiga städerna krävde en viss administration. Skatteindrivning, fördelning av resurser och handel bidrog till att symboler utvecklades till ett skriftspråk. Det lade också grunden till ämnet historia eftersom skrifter utgör det avgjort viktigaste källmaterialet för historiker. Skrivna dokument började finnas för ca 7000 år sedan (5000 f.Kr.).

Även om det också tidigare funnits en berättande historia så ökade möjligheterna att se sin egen historia. Framför allt ökar möjligheterna för oss, både att få kunskaper om de samhällen som fanns och de människor som levde men också kunskaper om hur man såg på sin egen historia. Här börjar både historieämnet och historieämnets historia.

## Äldre historia

I den tidiga historieskrivningen kopplades ofta historia och religion samman. Det kunde vara skapelseberättelser eller släktberättelser. Ofta användes berättandet för att legitimera härskaren. Det kunde göras genom att visa på en härstamning från gud eller solen.

Hos grekerna skildrades länder och folk genom att berättande (muntliga) traditioner skrevs ned. Under romartiden användes historieskrivningen till att lyfta fram det romerska, en slags propaganda. Här får också de egna makthavarna en framträdande plats.

## Medeltid och stormaktstid

På 1100-1200-talen skrevs i Sverige en slags sagoberättande historia. Historieskrivandet kom att användas i politiska syften, t.ex. i de olika krönikorna. Kyrkans starka ställning påverkade också historieskrivningen där mänskligt handlande sågs som ett utslag av Guds vilja. Erikskrönikan skrevs på 1300-talet och Karlskrönikan och Sturekrönikan på 1400-talet. Det är en historia i versform som ofta tar klart ställning till den ena parten i striderna om makten.

Under 1500- och 1600-talen stärktes kungamakten, både i Europa och i Sverige. Historieskrivningen blev viktig som ett medel att sprida propaganda. Dessutom ökade boktryckarkonsten möjligheterna att sprida texterna. En viktig uppgift för historieskrivandet var att stärka centralmakten och legitimera kungamakten. Under stormaktstiden inriktades historieskrivandet till att lyfta fram Sverige också historiskt sett för att skapa bilden också av en historisk stormakt.

## 1700-1800-talen

På 1700-talet skrevs mer sammanhängande översikter över den svenska historien. Nu hade också den historiska metoden utvecklats avsevärt. Upplysningstidens ifrågasättande av kyrkan fick genomslag och också annan historia än den traditionella kring kungar och krig började skrivas. Kulturers utveckling stod i centrum.

I Sverige utvecklade Olof von Dalin och Sven Lagerbring historieskrivningen på 1700-talet med en källvärdering där man skilde mellan olika typer av källor. De började tillämpa ett mer vetenskapligt förhållningssätt. På 1800-talet var de mest kända historikerna Erik Gustav Geijer,

Claes Theodor Odhner och kring sekelskiftet Harald Hjärne.

Geijer utvecklade vetenskapligheten. För Geijer var historieämnet viktigt för att föra traditioner vidare och skapandet av en nationell identitet. Geijer hamnar därför i det man kallar den konservativa skolan. Också Odhner stod för den konservativa linjen. Han skrev läroböcker. Hjärne var också en konservativ historiker. Han lyfte fram den svenska historieskrivningen och utvecklade källkritiken.

## 1900-talet

Den konservativa skolan fick stor spridning i början av 1900-talet i och med Carl Grimbergs *Svenska folket underbara öden* i tio band som trycktes i närmare en miljon exemplar. Den här konservativa skolan fick en ordentlig utmanare i bröderna Weibulls (Lauritz och Curt) källkritiska skola. Kraven på objektivitet ökade. Historieskrivningen skulle vila helt på säkerställda historiska fakta. Så långt som möjligt skulle man använda kvarlevor och värderingar skulle redovisas öppet. Ekonomiska och sociala aspekter lyftes fram.

På 1900-talet växte intresset för samhällsvetenskap och historieämnet breddades. I och med att historieämnet växte under 1900-talet ökade specialiseringen och nya inriktningar växte fram. På 1950-60-talen växte socialhistoria och på 70-talet ökade intresset för ekonomisk historia. Också andra inriktningar såsom idéhistoria, lokalhistoria och kvinnohistoria har fått ökad betydelse.

## Postmodernism

Postmodernismen innebär en stark kritik av historieskrivningens metoder och begrepp. Man ifrågasätter objektivitet och skiljer inte tydligt mellan fakta och fiktion. Historia förvandlas till litteratur och det historiska blir till en text där tolkningen varierar mellan olika läsare. Det är nuet som lyfts fram och därmed saknar historien mening. Historien ifrågasätts liksom den linjära tidsuppfattningen. I stället öppnas det för mångfald mitt i det mediabrus vi nu lever i. De stora förklaringarna och ideologierna förkastas liksom tron på utveckling och framåtskridande. Man vänder sig också mot nationers roll som aktörer och man vänder sig mot att sätta Europa i centrum.

Det här förhållningssättet har öppnat för ett synsätt som innebär att allt kan ifrågasättas och det har i sin tur fått en del märkliga följder. Hela historieämnet har ifrågasatts och det som historiker lyft fram förnekats. Ett uppmärksammat fall är förnekandet av förintelsen. Eftersom man inte accepterar de traditionella historiska metoderna, t.ex. källkritik, så kan man också ifrågasätta fakta som historiker kommit fram till. Förintelsen blir därmed en berättelse bland andra berättelser – historia eller fiktion – där gränserna flyter. Men även om postmodernismen fått mycket kritik så är det inte rättvist att sätta likhetstecken mellan postmodernism och sådana här extrema yttringar. Postmodernismen har också inneburit en hel del självkritik bland historiker och därmed lett till att den historiska debatten fått liv.

## Olika förklaringar

### Kvalitativ – kvantitativ

På 400-talet f.Kr. hade Aten en befolkning som varierade mellan 100 000 och 300 000 invånare. Det är här som demokratin fick ett första genomslag. Men var det verkligen ett demokratiskt samhälle? Om vi ser på hur befolkningssammansättningen såg ut så kan vi först och främst räkna bort halva befolkningen, d.v.s. kvinnorna. De hade ingen rösträtt och hade över huvud taget en svag ställning i det antika Grekland. Då är det bara 50 % kvar.

Slavarna stod också de utanför. De utgjorde ca 30 % av befolkningen. Dessutom hade de inflyttade (metoikerna) inte något medborgarskap och saknade därmed rösträtt. Metoikerna utgjorde ca 20 % av befolkningen. Så då blev väl egentligen ingen kvar till den s.k. demokratin. Men eftersom du nu också läser studiehandledningar med kritiska ögon så har du väl kommit fram till att åtminstone en liten andel blev kvar. Men tar vi dessutom bort dem som inte uppnått rösträttsåldern (21 år) så blir det en mycket liten andel. Att utgå ifrån siffror och statistik kan tyckas exakt och korrekt men man måste alltid ställa frågan vad som ligger bakom en statistisk uppgift.

Det här avsnittet handlar om olika metoder att söka fakta; kvantitativa och kvalitativa. Kvalitativ metod innebär att man tolkar källorna och försöker förstå dem. Det kan handla om texttolkning och intervjuer. Här jobbar man med färre källor och försöker tränga djupare in i de källor man har.

Kvantitativ metod inriktar sig t.ex. på att visa hur ofta något inträffat eller hur vanligt något varit. Här måste man arbeta med större serier av källor.

## Uppsatsskolan

### Att redovisa sina källor

Det finns olika metoder för att redovisa var man hämtat sina fakta. Ett enkelt sätt är att skriva ut det i löpande text. Det blir emellertid lite omständligt, särskild när man använder sig av många olika källor. Det kan göra att språket blir tyngre vilket Conny Karlsson hävdar i sin studiehandledning. Conny Karlsson hävdar vidare i sin studiehandledning från 2001 första upplagan tryckt vid SSV att det tvingar till läsning av sådant som inte har med texten att göra.

**Ett alternativ** är då att redovisa källorna inom parentes och bara med efternamn och sida efter de fakta man lämnat. Det kan ske efter en mening eller efter ett stycke. (Karlsson, 2001, s X) Redovisar man källan efter en mening mitt i ett stycke så hänvisas bara till den tidigare meningen men om källan redovisas efter ett stycke så hänvisas till hela stycket. När man redovisar på det här sättet skriver man ut den fullständiga källan i källförteckningen.

Där kan man då läsa:

#### **Källförteckning**

Karlsson, Conny: Studiehandledning för historia B, Statens skola för vuxna i Norrköping, 2001.

**Nästa möjlighet** är att använda sig av fotnotssystem. Fotnoterna kan sedan redovisas längst ner på sidan eller också efter den färdigskrivna texten men före källförteckningen. I fotnoten räcker det att redovisa efternamn och sida och sedan görs en utförligare redovisning under källförteckningen<sup>4</sup>

---

<sup>4</sup> Karlsson, s X.

## Teman

Historia som redskap	Sök i det förflutna, kap 8
Brottslighet 1750-1995. Om källkritik, tolkning av siffror och historiska problem	Sök i det förflutna, kap 7
Telefonkatalogen som historisk källa	Sök i det förflutna, del II, kap 3
Väljare och val	Sök i det förflutna, del II, kap 5
Det medeltida Stockholm	Sök i det förflutna, kap 2

De texter du ska arbeta med behandlar statistik på olika sätt. Statistik kan vara både roligt och lite problematiskt. Vi har lärt oss att siffror är rätt eller fel. Vi uppfattar siffror som exakta och trovärdiga. Det har vi kanske med oss från matematiken. Men vi får inte vara mindre observanta bara för att det handlar om siffror i någon snygg tabell. Vi måste istället fråga oss vad som ligger bakom de enskilda siffrorna och vad siffrorna bygger på för källor och uträkningar.

Ett lands siffra över sin befolkning kanske kan uppfattas som ett relativt sant tal. 1963 gjordes en folkräkning i Nigeria som visade att landet hade 55,6 miljoner invånare. (En av dem var för övrigt Wole Soyinka, en författare som varmt kan rekommenderas.)<sup>5</sup> 1973 gjordes en ny folkräkning. Nu fick man det resultatet att befolkningen hade vuxit orimligt snabbt. Den nya folkräkningen visade att Nigerias befolkning var 79 miljoner. 1990 pendlade bedömningarna av befolkningen mellan 109 och 125 miljoner. En ny folkräkning genomfördes som visade att befolkningen var 88,5 miljoner invånare. Också den siffran är omtvistad.<sup>6</sup>

Vad vill vi då visa med det här? Jo, i tabeller över olika länders befolkningar framgår det inte hur osäkra siffrorna egentligen är. Där finns siffror presenterade, klart och tydligt. Det finns då en risk att tabellerna uppfattas som sanning och att man inte ifrågasätter hur de kommit till. Det här problemet kan gälla en rad områden där både medvetna och omedvetna felaktigheter döljer sig i siffror som framstår som exakta och sanningsenliga.

Historikern Göran B Nilsson har tagit upp det här problemet och framhåller att mycket i människors liv inte går att kvantifiera (omvandla till siffror). Ett exempel som han tar upp är nationalekonomernas oförmåga att ta hänsyn till t.ex. ren luft. ”Exakt vetenskap förutsätter kvantifiering och nog ser siffror ut att vara värderingsfria. Men det är de inte - de är alltid underordnade ett system, som ofelbart är impregnerat av mer eller mindre outtalade värderingar. I sin lovvärda strävan efter objektivitet har vetenskapsmannen desto lättare att glömma detta faktum”.<sup>7</sup>

---

5 Wole Soyinka fick Nobelpriset i litteratur 1986. Han är född i Nigeria, gick på universitet i Ibadan och Leeds där han också doktorerade. Han arbetade som litteraturlärare vid olika universitet i Nigeria. Vid sidan om författandet så har han hela tiden arbetat politiskt. Han ser försvaret av demokratin i Nigeria som mycket central för demokratin i hela Afrika. Demokratin har emellertid mött mycket svåra motgångar i Nigeria och Soyinka har på grund av sitt folkliga stöd setts som ett hot av den odemokratiska politiska ledningen i landet. Soyinka har vid flera tillfällen suttit i fängelse och husarrest. Han har hela tiden gått en balansgång mellan författandet och det politiska arbetet.

6 *Reflex A-B-C*, Gleerups, 1995, s. 12

7 Nilsson, Göran B: *Den lyckliga humanisten*, s. 13-14



# Studiearbete 3

Läs igenom texterna och svara på följande frågor.

- 1 Vilka källkritiska problem finns när det gäller brottslighetens utveckling?
- 2 Vad visar statistiken när det gäller utländska medborgares brottslighet?  
Vilka begränsningar finns i siffrorna?
- 3 Vad kan du utläsa av utdragen från de två olika telefonkatalogerna?
- 4 Vad kan du utläsa för orsaker till politisk tillhörighet i de statistiska uppgifterna från valet 1994?
- 5 Vilka viktiga faktorer kan man inte komma åt genom de här källorna?  
Hur kan man komma åt dem?
- 6 Ungefär hur många människor bodde i Stockholm vid slutet av medeltiden? Försök hitta befolkningsuppgifter från andra städer i Sverige och världen vid den här tiden.  
Var Stockholm en förhållandevis stor stad?
- 7 Ge exempel på grupper som tjänade bra respektive dåligt. Vad kan skillnaderna ha berott på?

# Studieenhet 4

## Introduktion

I det här avsnittet tar vi upp begreppen modell, hypotes och teori samt går igenom hur man ställer upp ett eget arbete. Den första texten du ska jobba med handlar om den svenska nazismens genomslag. Som en bakgrund finns en genomgång av begreppen arv och miljö. Den andra texten tar upp den amerikanska hanteringen av Cubakrisen, 1962.

## Historiska problem

### Modell - Hypotes – Teori

En historisk modell liknar en **modell** som används i många andra sammanhang. När tekniker ska konstruera något görs ofta först en modell för att testa olika saker. Detsamma gäller historiker. Historiker kan också bygga upp modeller av medeltidsstäder, hantverksbyar och liknande. Det kan man göra för att öka förståelsen och få ny kunskap. Men en historisk modell kan också vara en förenkling i skriftlig form. Det handlar då om att förenkla för att se samband som kan överföras till olika sammanhang och då öppna upp (få oss att se). Det kan vara ett sätt att hjälpa oss att tänka. Om man kan se olika sammanhang som tycks upprepas så kan man göra en modell av det som sedan kan användas generellt.

#### Exempel

Man kan se att giftermålsåldern tycks öka när det blir brist på jord och att det i sin tur leder till senareläggande av barnafödandet vilket leder till en minskning av antalet barn per kvinna. Det leder till att man försöker göra en modell som kan förklara att befolkningsökningen stannar av när det blir brist på jord. Modellen skulle då mycket enkelt kunna se ut så här: Brist på jord > högre giftasålder > färre barn > avstannande befolkningsökning. Modellen är en förenkling. Det kan finnas olika faktorer som spelar in vid olika tider (t.ex. alternativa försörjningsmöjligheter, möjligheter till nyodling eller emigration o.s.v.) men modellen kan ändå hjälpa oss att synliggöra vissa aspekter. När vi ser ett historiskt samhälle där trycket på jorden är stor och där gårdsstorlekarna därmed minskar kan vi också lyfta in en aspekt som handlar om familj och giftermål. Det kanske inte ger en heltäckande förklaring men det hjälper oss att söka efter en speciell aspekt som vi annars kanske skulle missa.

En **hypotes** är ett antagande om att något är på ett speciellt sätt. I ett historiskt arbete kan man sätta upp ett antagande (hypotes) i inledningen och sen i arbetet testa sin hypotes.

#### Exempel på hypotes:

Det som varit avgörande för om en kommun haft höga socialbidragsnormer har varit om kommunen varit socialdemokratiskt styrd.

Den här hypotesen bygger således på sambandet socialdemokratiskt styrd kommun – hög socialbidragsnorm. Bakgrunden är statistiska uppgifter från landets samtliga kommuner som tycks bekräfta antagandet. När man studerar hur de svenska kommunerna fastställt sina normer framkommer också att de flesta norrlandskommuner varit socialdemokratiskt styrda.

Vi får då, lite förenklat, följande uppgifter:

- Socialdemokratiskt styrda kommuner har i allmänhet haft högre bidragsnormer.
- Norra Sverige har i stor utsträckning haft socialdemokratiskt styrda kommuner.
- Södra Sverige har haft lägre normer.
- Södra Sverige har i större utsträckning styrts av borgerliga kommuner.

Den ursprungliga hypotesen att det politiska styret är avgörande för bidragsnormen tycks således stämma. Men det tycks också finnas ett annat samband som är geografiskt. Hypotesen skulle lika gärna kunna vara: Det geografiska läget har varit avgörande för bidragsnormens storlek.

Ett sätt att nu komma vidare är att se på undantagen. Därför kan man då studera borgerliga norrlandskommuner samt socialdemokratiska kommuner i söder. Det visar sig då att de borgerliga norrlandskommunerna inte avvikit från grannkommunernas normer. Det gäller också de socialdemokratiska kommunerna i södra Sverige. Det geografiska läget tycks därför vara mer avgörande än partitillhörighet och den ursprungliga hypotesen faller.

En **teori** är en hypotes som har visat sig stämma. Om man testat en hypotes och den visade sig hålla så har man fått en teori. Den gäller då tills vidare och andra kan arbeta efter den teorin, testa eller försöka motbevisa den. En teori säger att det finns ett samband mellan olika fenomen och i det ligger också en generalisering. Det betyder att man vid motsvarande förutsättningar kan se samma följder. Teorier kan därför hjälpa oss att förklara vad som händer eftersom vi kan dra paralleller till andra liknande händelser.

En teori kan sägas systematisera generaliseringar. Det låter komplicerat men det innebär att man skapar ett språk för olika samband som sen kan användas generellt.

## Uppsatsskolan

### Struktur; hur man ställer upp ett arbete

- **Titelsida** och **Innehållsförteckning** är det inget problem med. Ibland kan det vara bra att använda sig av en underrubrik som mer förklarar vad det är studien handlar om.

- Därefter kommer **inledningen** som i sig bör innehålla **syfte, frågeställning, teori / hypotes** och **metod**. Nästa kapitel är faktainsamlandet eller själva undersökningen. Här kan man välja en rubrik som är relevant för det ämne man tänkt behandla.
- Sedan skriver man ett **avslutningskapitel**. Det kan heta **Sammanfattning** eller **Slutsatser** beroende på vad som där ingår. Är avslutningskapitlet bara en sammandragning och förkortning av det större Faktakapitlet så är Sammanfattning en bra rubrik. Det kan emellertid vara roligt om man förutom det också försöker koppla ihop inledningens frågeställning med faktainsamlandet till något som är mer lämpligt att kalla just ”Slutsatser”. Här kan man då också få in egna tankar och kommentarer till det arbete man gjort.
- Avslutningsvis gör man en **källförteckning** där man redovisar de källor man använt sig av.

Mitt förslag till uppläggning blir därför så här:

### **Rubrik**

### **Innehållsförteckning**

### **Inledning**

#### **Syfte**

#### **Frågeställning(ar)**

#### **Teori / hypotes**

#### **Metod**

### **Faktainsamlande**

### **Slutsatser**

### **Källförteckning**

Ett förslag till hur ett arbete skulle kunna se ut:

## **Katastrofer på hav**

Nyhetsrapporteringen av två förlista skepp

### **Innehållsförteckning**

<b>1. Inledning</b>	<b>s. 2</b>
<b>2. Två osänkbara skepp</b>	<b>s. 4</b>
<b>2.1 Titanic</b>	<b>s. 4</b>
<b>2.2 Estonia</b>	<b>s. 6</b>
<b>3. Slutsatser</b>	<b>s. 8</b>
<b>4. Källförteckning</b>	<b>s. 10</b>

## 1. Inledning

Det är nu drygt sju år sedan Estonia gick till botten utanför ... Östersjön trafikeras av världens största passagerarfartyg. De har uppfattats som osänkbara, ett uttryck för vårt utvecklade industrisamhälles makt att stå över naturens krafter. På samma sätt uppfattades Titanic när hon gick ut för sin första resa den 14 april 1912. Mikael Wiehe sjunger i sin Titanic om världens största osänkbara skepp ...

... Jag har här tänkt att göra en jämförelse mellan de båda händelserna. Jag gör det genom att studera tidningsrapporteringen ...

### 1.1 Syfte

Mitt syfte är att försöka finna likheter och skillnader i nyhetsrapporteringen av de två händelserna.

### 1.2 Frågeställningar

Vilka likheter respektive skillnader finns i nyhetsrapporteringen av de båda katastroferna?

Hur beskrivs tekniken d.v.s. fartygskonstruktionen?

Vilken roll spelar den s k mänskliga faktorn som orsaksförklaring?

Vad säger de båda händelsernas rapportering om det samhälle de representerar?

### 1.3 Hypotes

Jag antar att tilltron till tekniken och teknikens möjligheter då liksom nu var mycket stor. Därför kan man också anta att beskedet om katastroferna kom som chocker. Dels chocker över det mänskliga lidandet men också som en chock över mänsklighetens brist att kontrollera naturkrafter. Det här vill jag pröva om det är ett hållbart resonemang som finner stöd i mina källor.

### 1.4 Metod

Jag kommer att använda mig av nyhetsrapporteringen i dagstidningar. De tidningar jag kommer att använda är Dagens Nyheter i båda fallen. Jag gör sökningar på material från händelsen och en vecka framåt. Utifrån det materialet kommer jag att se hur olyckan presenteras och hur stort utrymme den får i tidningen och på vilket sätt man hanterar frågan om fartygskonstruktion respektive den mänskliga faktorn.

## 2 Två osänkbara skepp

### 2.1 Titanic

”1912 seglade Titanic ut från hamnen i ... Dagens Nyheter rapporterade ...”

### 2.2 Estonia

1994 således 82 år efter Titanic gick Estonia ut i hårt väder ...

### 3 Slutsatser

De båda katastroferna uppvisar stora likheter ...men det kan ändå inte ...

### 4 Källförteckning

Det är viktigt att uppläggningsen är konsekvent, att arbetet svarar på de frågeställningar som sätts upp, att det finns en metod redovisad och att källorna redovisas på ett tydligt sätt.

## Teman

Arv och miljö genom historien

Nazismen i Sverige 1930-1945

kap 7

Sök i det förflutna, del II,

Cubakrisen 1962:

När kärnvapenkriget hotade

Sök i det förflutna, del II,

kap 4

Här nedan följer en betraktelse över hur arv/miljö-frågan som förklaring till hur vi är växlat genom historien. Det tjänar som en bakgrund till texten om nazismen i Sverige. Du ska också göra kopplingar till vår tid och försöka hitta paralleller i vårt eget samhälle.

En av kalla krigets verkliga brännpunkter var Cubakrisen och här får du läsa en text om hur kärnvapenhotet hanterades av de inblandade på den amerikanska sidan.

### Arv och miljö genom historien

Vi är alla väldigt lika och samtidigt helt olika. Vi ser olika ut och uppför oss olika. En del pratar och andra är tysta. En del hoppar längre än andra och några kan komponera fantastisk musik. Vissa lär sig matte som det naturligaste i världen medan andra har lättare för språk. En del kan få vilka blommor som helst att trivas och andra kan aldrig nånsin få en pizza att smaka som en köpepizza. Några blir gamla, vissa får problem med spriten och en del begår brott.

Att vi betar oss olika och har olika lätt för saker och ting kan vi vara överens om. Däremot är det svårare att vara enig när man ska förklara vad de här olikheterna beror på. Här är inte vetenskapen heller överens och – och det är det som är det intressanta – här kan man se tydliga skillnader genom historien.

### Vad är arv och vad är miljö?

Den grundläggande uppdelningen mellan förklaringar till mänskliga skillnader går mellan arv och miljö. Arv betyder då biologiskt arv, d.v.s. att man fått vissa egenskaper rent biologiskt av sina föräldrar. Det är då något som sitter i kroppen och som vi också skulle ha med oss även om vi skulle komma ifrån våra biologiska föräldrar. Den första förklaringen skulle innebära att enäggstvillingar som växer upp i helt olika miljöer ändå har stora likheter med varandra. Den andra förklaringen skulle då betona miljön, d.v.s. hur vi blir bemötta på olika sätt. Med den förklaringen skulle två barn som vuxit upp i samma familj likna varandra på många sätt, även om det ena barnet är adopterat.

Men det här är samtidigt väldigt förenklat. Det biologiska arvet kallar man ibland det genetiska arvet, d.v.s. ett arv som förs vidare genom arvsmassan – våra gener. Men de biologiska förutsättningarna är mer komplicerade än så. Vi påverkas inte bara av gener utan av vilken näring vi får och vilket klimat vi lever i. Dessutom är fostertiden en känslig tid där vår biologiska miljö också är viktig. Men vi kan ändå förenkla det här till samlingsbegreppet **biologiskt arv**.

På motsvarande sätt är (den sociala) miljön minst lika komplicerad. Vi påverkas av den familj vi växer upp tillsammans med och vilka förutsättningar vi får för att ta till oss olika saker. Men familjen är bara en del. Också annat, som dagis, skola och samhället runt omkring har förstås också stor betydelse. Vi samlar de sociala förklaringarna till samlingsbegreppet **social miljö**.

## Europeisk överlägsenhet?

Vid sekelskiftet spelade de biologiska förklaringarna mycket stor roll. Darwins lära hade fått genomslag och den vita rasen ansågs av européerna vara överlägsen. Europa tog för sig av världen. Afrika delades och européerna kontrollerade vid första världskrigets utbrott stora delar av världen. Synen på andra folk var starkt rasistisk. Efter första världskriget inrättas världens första statliga rasbiologiska institut i Sverige (1922). Det ansågs viktigt att verka för en god utveckling av den svenska rasen.

Arthur Engberg (blivande socialdemokratisk ecklesiastikminister = kyrkominister) förklarade problemet:

”Vi hava ju lyckan att äga en ras som är bärare av mycket höga och mycket goda egenskaper”. ”Det underliga är ju, att medan vi äro ytterst angelägna om att föra stamtavlor över våra hundar och hästar, så äro vi icke alls angelägna om att se till, huru vi skola bevara vår egna svenska folkstock”.<sup>8</sup>

Det fanns inga partipolitiska skillnader. Både högerpartiet och socialdemokraterna stod bakom förslaget till bildandet av institutet. En stor uppgift för institutet var att kartlägga svenska folket. Man mätte ca 100 000 svenskar (inte bara längd utan också kroppsbyggnad och skallomkrets), samlade fotografier och utkom med det stora verket *The Racial Character of the Swedish Nation*, 1926. Boken sålde bra både i Sverige och utomlands. Året efter kom en populärversion ut, *Svensk Ras-kunskap*, som också sålde bra.<sup>9</sup>

Tankar om arvets starka betydelse fanns i hela västvärlden. Det kan ses som en följd av det biologiska tänkandet som växte fram efter spridningen av Darwins idéer. Vid mitten av 1800-talet presenterade Darwin sina tankar om utvecklingen och hur arvet förs vidare. Det var således tankar som fanns i samhället och var accepterade som gångbar vetenskap. Det politiska tänkandet kring länders rasutveckling var således inget unikt för Tyskland även om den tyska lösningen på problemet var extrem (och ologisk).

<sup>8</sup> Broberg/Tyden: *Oönskade i folkhemmet; rashygien och steriliseringar i Sverige*, Gidlunds bokförlag, 1991, s 38.

<sup>9</sup> Broberg/Tyden, s 36-37.

## Konsten att stärka ett folk

Under 20- och 30-talen diskuterades hur man skulle kunna komma tillrätta med de problem som man pekade på vid införandet av det rasbiologiska institutet. 1936 fick vi en steriliseringslag som möjliggjorde att samhället grep in och steriliserade människor vars anlag man inte ville föra vidare. Totalt steriliserades 62 888 svenskar mellan åren 1935-1975. Det var huvudsakligen kvinnor, 93 %, trots att ingreppet är betydligt lindrigare att göra på män.<sup>10</sup>

Efter andra världskriget och när det stod klart vilken ohygglig utrotningspolitik nazisterna ägnat sig åt kom också en reaktion mot hela det här synsättet. Inom olika vetenskaper skedde en förskjutning från det biologiska arvet som förklaring till den sociala miljön. Det kan man se inom psykologi, pedagogik och samhället i stort. Nu sattes miljön i centrum. Alla kunde undervisas bara pedagogiken var den rätta. En skola för alla växte fram. Genom att bygga ett samhälle som gav alla möjligheter till utbildning, musicerande o.s.v. så skulle alla kunna utvecklas. Uppfostran fick stor betydelse och samhällets ansvar för uppfostran ökade i och med att allt fler kvinnor började förvärvsarbeta.

## Biologiskt arv åter i fokus

Samtidigt skedde en annan utveckling som kan sägas ha ett symboliskt startskott i och med att Watson och Cricks beskrev strukturen för DNA. Det här öppnade för genteknologin och företrädare för den började tidigt föra tillbaka arvet som en viktig förklaring till många olika mänskliga aspekter. Ett storslaget försök att flytta fokuset helt och hållet till biologiska förklaringar var Sociobiologin som presenterades i mitten av 70-talet. Wilson skrev ett jätteverk "Sociobiology" där han förklarade många mänskliga beteenden utifrån arvmässiga förklaringar. Rickard Dawkins skrev den provocerande boken "The selfish gene" där vi förklarades vara en slags boplats för gener helt i händerna på deras vilja att föra sig själva vidare. Reaktionen, både politiskt och samhällsvetenskapligt, blev mycket hård och sociobiologin fick inte något stort genomslag.

"Vi är 'överlevnadsmaskiner' – robotartade bärare, som blint har programmerats för att bevara de själviska molekyler som kallas gener. Detta är en sanning som fortfarande fyller mig med häpnad. Trots att jag vid det här laget har levt med den i årtal tycks jag aldrig helt kunna vänja mig vid den".<sup>11</sup>

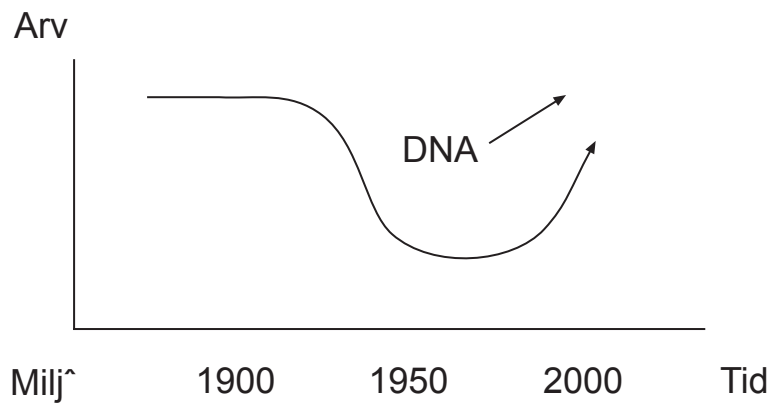
"Morföräldrar kan vara precis lika säkra på sina barnbarns identitet som farmödrar kan vara på sitt håll, eftersom båda har att räkna med en säker och en osäker generation. Av samma orsaker borde morbröder vara mer intresserade av sina systersöners och systerdöttrars välfärd än farbröder och sina brorsbarn och i allmänhet vara lika altruistiska som mostrar. Faktiskt borde morbröderna i ett samhälle med hög frekvens av äktenskaplig otrohet vara mer altruistiska än "fäderna", eftersom de har säkrare grund att stå på i sitt släktskapsförhållande till barnet."<sup>12</sup>

<sup>10</sup> Broberg/Tydén, s. 143

<sup>11</sup> Dawkins, Richard: *Den själviska genen*, s. 11.

<sup>12</sup> Dawkins: s. 166.





Vid slutet av 80-talet och början av 90-talet hade gentekniken nått nya framgångar och allt fler mänskliga egenskaper sådes ha genetiska förklaringar. Nu uteblev reaktionen och samhället i stort drogs mer mot ett accepterande av biologiska förklaringar. Det gällde allt ifrån cancer, alkoholism och brottsbenägenhet till musikalitet och matematisk förmåga. Forskningen har också kunnat motiveras av den medicinska kopplingen och utvecklandet av nya läkemedel.

## Studiearbete 4

- 1 Läs igenom avsnittet om nazismen i Sverige.  
Vilka delar av de nazistiska åsikterna tycker du är svårast att förstå?  
På vilket sätt underlättas förståelsen om man utgår ifrån den tidens värderingar?
- 2 Vissa av de nazistiska åsikterna finns kvar också i vårt samhälle. Ge exempel på åsikter där man kan se paralleller. Försök också hitta material från nynazistiska organisationer och jämför argumenten med budskapet på 30-talet.
- 3 Vilka olika scenarier är möjliga när kärnvapenramperna upptäckts och de sovjetiska fartygen är på väg mot Cuba?
- 4 Kan man vända på det och se Chrusjtjov som den kloka förhandlaren? Motivera?
- 5 Vilka intressen hade den amerikanska krisgruppen att ta hänsyn till?

# Studieenhet 5

## Examen i uppsatsskolan

Det arbete du ska göra ska vara cirka 10 sidor, således ett relativt omfattande arbete. Men det här arbetet ska du göra i flera steg.

### Disposition

Beskriv kortfattat vad du tänkt göra. Formulera gärna syftet i några frågeställningar. De kan vara preliminära men det är ändå bra att du försöker precisera hur du tänkt dig ditt arbete. Skriv också upp hur du tänkt gå tillväga (metod) och vad du tror du kan hitta för material.

Dispositionen behöver inte vara lång utan det räcker med en halv sida. Skicka in dispositionen till din lärare så kan du få tips på material, om det verkar lagom omfattande o.s.v..

### Halvfärdigt

När du sedan kommit en bit i skrivandet ska du skicka in ett halvfärdigt arbete. Då kan vi ge kommentarer som du har möjlighet att jobba in i det färdiga arbetet.

### Examination i kursen

När uppsatsen är färdig skickar du in den till oss. Tänk på att också om du skickar in uppsatsen med e-post bör den vara formellt korrekt, med försättsblad, innehållsförteckning, paginering (sidnumrering) etc.

**Observera** att den färdiga uppsatsen bör vara oss tillhanda senast 3 veckor innan du får ut ditt betyg.

Efter att vi fått in din uppsats får du en annan uppsats att opponera på. Oppositionen gör du skriftligt

---

Kursen har varit en tur i andra klass längs tidens spår i riktning bakåt. När vi ska blicka framåt blir det svårare. Drömmar om att förutse framtiden upplöses av att tidens spår enbart går bakåt och vi lever just där spåret tar slut.